

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЯ

У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Навчальний посібник

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента
В. В. Сокурєнка

Харків 2018

Авторський колектив:

О.О. Євдокімова, д-р психол. наук, проф. – § 1.1, 1.3; **І.В. Жданова**, канд. психол. наук, доц. – § 1.4, 3.4, 5.2 (у співавторстві з Я.С. Посоховою), 5.8, 6.1; **Д.В. Швець**, канд. пед. наук – § 1.2; **Ю.В. Александров**, канд. психол. наук, доц. – § 3.3, 6.3; **В.І. Барко**, д-р психол. наук, проф. – § 3.1, 3.6; **Н.К. Горбик** – § 4.2 (у співавторстві з І.В. Ламаш); **Н.В. Греса**, канд. психол. наук, доц. – § 5.4, 5.5; **О.В. Землянська**, д-р психол. наук, проф. – § 2.2, 2.5; **Ю.В. Кобикова** – § 5.9; **І.В. Ламаш**, канд. психол. наук, доц. – § 4.1 (у співавторстві з В.М. Філоненко), § 4.2 (у співавторстві з Н.К. Горбик); **М.Г. Логачев**, канд. психол. наук, доц. – § 3.5, 4.4; **Я.С. Посохова**, канд. психол. наук – § 2.4, 3.2, 5.2 (у співавторстві з І.В. Ждановою); **М.М. Сапа** – д-р соціол. наук, проф. – § 5.10; **В.О. Тюріна**, д-р пед. наук, проф. – § 4.3; **В.М. Філоненко**, канд. психол. наук – § 4.1 (у співавторстві з І.В. Ламаш); **Л.П. Чепіга**, канд. психол. наук, доц. – § 6.2; **О.Г. Шахова**, канд. біол. наук – § 5.6, 5.7; **Л.О. Шевченко**, канд. психол. наук, доц. – § 2.1, 2.3; **І.В. Шелкошвєєв** – § 5.1; **А.А. Шиліна**, канд. психол. наук, доц. – § 5.3, 6.4.

Рецензенти:

Большакова А. М. – доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної психології
Харківської державної академії культури;
Кузнецов М. А. – доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г. С. Сковороди

Рекомендовано Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 30.06.2017, протокол № 6

Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посіб. /
П86 [О. О. Євдокімова, І. В. Жданова, Д. В. Швець та ін.] ; за заг. ред.
В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. –
Харків, 2018. – 426 с.

Навчальний посібник підготовлено відповідно до навчальних програм з дисциплін «Професійно-психологічна підготовка працівників поліції», «Юридична психологія», «Практична психологія». У посібнику висвітлено загальні та спеціальні психологічні питання професійної діяльності поліції.

Рекомендується для використання в освітньому процесі підготовки поліцейських; у професійній діяльності працівників Національної поліції.

УДК 159.9: 351.74

© Авторський колектив, 2018

© Сокурєнка В. В., загальне редагування, 2018

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018

Зміст

ПЕРЕДМОВА	5
ГЛАВА 1 ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ: ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ	
1.1. Професійна діяльність як предмет психологічного вивчення	8
1.2. Зміст та психологічні особливості професійної діяльності поліції.....	20
1.3. Структурно-психологічний аналіз професійної діяльності поліції.....	27
1.4. Ситуаційно-психологічний аналіз професійної діяльності поліції.....	35
ГЛАВА 2 ОСОБИСТІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	
2.1. Поняття особистості поліцейського	44
2.2. Професійно важливі якості працівника поліції.....	50
2.3. Професійна компетентність працівника поліції	56
2.4. Професійна самосвідомість поліцейських.....	68
2.5. Психологічна культура працівника поліції	88
ГЛАВА 3 ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РІЗНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ	
3.1. Психологія правоохоронної діяльності кримінальної поліції.....	107
3.2. Психологія професійної діяльності патрульних поліцейських.....	113
3.3. Психологічні особливості професійної діяльності органів досудового розслідування.....	126
3.4. Психологічні аспекти діяльності поліції охорони	153
3.5. Психологія професійної діяльності спеціальної поліції та поліції особливого призначення.....	158
3.6. Психологія управління у правоохоронній діяльності	163
ГЛАВА 4 ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ	
4.1. Психовіктимологічні аспекти професійної діяльності працівників поліції	178

4.2. Особиста безпека працівників поліції та психологічні методи її забезпечення	195
4.3. Психологічна готовність поліцейського до професійної діяльності в екстремальних умовах.....	214
4.4. Правові та психологічні аспекти застосування поліцією табельної вогнепальної зброї.....	219
ГЛАВА 5 ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ	
5.1. Психологічні аспекти рекрутингу в поліцію.....	228
5.2. Психологічні основи професійного спілкування поліцейських.....	239
5.3. Візуальна психодіагностика у професійній діяльності поліції.....	271
5.4. Юридична психолінгвістика у професійній діяльності поліції.....	284
5.5. Психологічний вплив у професійній діяльності поліції.....	292
5.6 Психологічний портрет та підходи до його складання.....	309
5.7. Психотехнології опанування професійним стресом у діяльності поліції.....	326
5.8. Психотехніки надання екстреної психологічної допомоги працівниками поліції.....	342
5.9. Психотехнології самоменеджменту у професійній діяльності поліції.....	349
5.10. Сутність, основні принципи і технології діяльності поліції по зв'язках з громадськістю.....	361
РОЗДІЛ 6 ПСИХОПРОФІЛАКТИКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ	
6.1. Професійне здоров'я поліцейського та шляхи його збереження	372
6.2. Психопрофілактика професійного вигорання працівників поліції	384
6.3. Психопрофілактика професійної деформації особистості поліцейського.....	394
6.4. Психопрофілактика девіантної поведінки працівників поліції	404
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	421

ПЕРЕДМОВА

Реформування системи правоохоронних органів та створення Національної поліції України потребує формування професіоналу нового типу, який відповідає сучасним вимогам розвитку суспільства та правоохоронної системи в цілому.

Ефективність професійної діяльності працівника Національної поліції України пов'язана зі сформованістю особистості поліцейського як фахівця правоохоронної системи. Успішність професійної діяльності працівників поліції можлива за умов оптимальної сформованості професійної навченості, розвитку професійної спрямованості особистості, соціально-психологічної взаємодії та соціального контролю.

Численні посади, професії та спеціальності в поліції належать до складних видів професійної діяльності, яким притаманні підвищена соціальна відповідальність за професійні помилки, наявність владних повноважень, високий рівень психічного напруження та перевантаження у процесі службової діяльності, наявність екстремальних службових ситуацій, виконання яких пов'язане з небезпекою для життя працівника поліції, ймовірність заподіяння шкоди громадянам у процесі професійної діяльності, агресивність кримінального середовища та інші.

Складні види професійної діяльності поліції пред'являють значні вимоги до особистості поліцейського, його правосвідомості та професійної культури, підготовленості до професійної діяльності та набуття професійних компетенцій. Сучасний поліцейський повинен мати не тільки знання, а й навички особистої безпеки, опанування професійним стресом, запобігання професійного вигорання та деформації, збереження професійного здоров'я тощо. Психологічні аспекти цих питань представлено у навчальному посібнику «Психологія у професійній діяльності працівників поліції».

Навчальний посібник складається з шести глав.

У *першій главі* «Професійна діяльність поліції: психологічне вивчення» розкрито основні поняття психології професійної діяльності, охарактеризовано зміст та психологічні особливості професійної діяльності поліції, представлено структурно – та ситуаційно-психологічний аналіз професійної діяльності поліції.

Друга глава присвячена психологічному аналізу особистості поліцейського. Автори розкрили поняття особистості поліцейського, охарактеризували професійно важливі якості

працівника поліції, визначили сутність професійної компетентності та професійної самосвідомості поліцейського, окреслили основні складові психологічної культури працівника поліції.

У *третьій главі* «Психологічні особливості професійної діяльності різних поліцейських підрозділів» розкрито зміст та психологічні особливості професійної діяльності кримінальної поліції, патрульної поліції, органів досудового розслідування, поліції охорони, спеціальної поліції та поліції особливого призначення.

У *четвертій главі* навчального посібника «Психологічні основи безпеки професійної діяльності працівників поліції» розкрито психовіктимологічні аспекти професійної діяльності працівників поліції, висвітлено основні проблеми та психологічні методи забезпечення особистої безпеки поліцейського, відбито сутність психологічної готовності поліцейського до професійної діяльності в екстремальних умовах, проаналізовано правові та психологічні аспекти застосування зброї персоналом поліції.

Новацією навчального посібника є найбільша *п'ята глава* «Психотехнології у професійній діяльності поліції», яка розкриває психологічні аспекти проблеми рекрутингу у поліцію, професійного спілкування працівників поліції, візуальної психодіагностики, юридичної психолінгвістики та психологічного впливу у професійній діяльності поліцейських. У цій главі висвітлено основні підходи до складання психологічного портрету людини, в тому числі злочинця, психотехнології опанування професійним стресом поліцейськими, психотехніки самоменджменту, надання екстреної психологічної допомоги потерпілим, технології діяльності поліції по зв'язкам з громадськістю.

Шоста глава присвячена психопрофілактиці у професійній діяльності поліції. У цьому контексті авторський колектив представляє проблему професійного здоров'я поліцейського, розкриває сутність психопрофілактики професійного вигорання, професійної деформації та девіантної поведінки працівників поліції.

Окреслені питання відповідають переліку знань, умінь та компетенцій навчальних планів підготовки бакалаврів у ВНЗ МВС України за спеціальностями «правознавство», «правоохоронна діяльність», «психологія», що висвітлюються в межах таких навчальних дисциплін як «Юридична психологія», «Професійно-психологічна підготовка», «Практична психологія». Психологічні знання стануть корисними й для слухачів курсів первинної професійної підготовки поліцейських,

зокрема, при вивченні таких дисциплін як «Ефективна комунікація», «Стресостійкість», «Взаємодія з населенням на засадах партнерства».

Запропонований навчальний посібник базується на наукових та науково-методичних розробках провідних вітчизняних та зарубіжних учених – спеціалістів у галузі юридичної, професійної, соціальної, кризової психології.

Основні питання розкрито у навчальному посібнику на доступному рівні, що дозволяє курсантам, слухачам і працівникам поліції застосовувати їх не тільки у навчальному процесі, а й у практичній професійній діяльності. Перевірити рівень знань читачам дозволять питання для самоконтролю та виконання завдань і вправ з психологічного практикуму.

Сподіваємося, що даний посібник буде корисним і сприятиме професійному становленню особистості поліцейських, подальшому вдосконаленню професійно-психологічної підготовки працівників Національної поліції України.